

Presentació del *Diccionari manual grec clàssic-català* de l'editorial Vox

Vicenç Reglà

vregla@xtec.cat

Remei Tomàs

Guillem Cintas

INS Molí de la Vila, Capellades

guillem.cintas@gmail.com

Priscila Borrell

pborrel2@xtec.cat

Recepció: 26/08/2011

Resum

La llengua catalana ha patit des de sempre la manca d'un bon diccionari grec clàssic-català que pugui satisfer les necessitats de l'alumnat de l'educació secundària i la universitària. La tasca de traducció que s'ha dut a terme del *Diccionario griego clásico-español* de l'editorial Vox busca omplir aquesta absència tan important. Els traductors, però, no s'han limitat a una mera versió irreflexiva; han dut a terme una revisió profunda de cada entrada, enriquint-la, si es creia convenient, amb noves acepcions i matisos i, al mateix temps, han esmenat aspectes tipogràfics de l'edició castellana. El producte final gaudeix de molta claredat tipogràfica, sobretot pel que fa als signes diacrítics, la qual cosa pot facilitar un millor acostament a la llengua de l'antiga Hèl·lada.

Paraules clau: grec, català, lexicografia, diccionari, batxillerat.

La cultura clàssica, el grec i el llatí han format una part important en la formació dels adolescents europeus, però al nostre país aquests estudis no passen pels seus millors moments. En el cas concret de l'assignatura de Grec de batxillerat, hem vist com en poc temps a Catalunya aquesta ha quedat reduïda a la seva mínima expressió, per una sèrie de motius discutibles que no comentarem aquí. Per això és plausible preguntar-se avui dia pel sentit d'un diccionari grec clàssic-català d'iniciació. La nostra intenció en aquesta ocasió és presentar-vos breument el projecte i parlar-vos de les raons que ens han conduït a emprendre aquesta tasca.

Tot el professorat de grec de secundària feia molts anys que demanava un diccionari manual grec-català, però diversos problemes tècnics i qüestions tipogràfiques, a més de la dificultat intrínseca de l'obra, feien poc probable un projecte d'aquestes característiques abans de l'aparició del sistema Unicode i el teclat virtual Euclides, dut a terme pel grup *Electra* de la UB. A més, s'hi havien de sumar aspectes merament econòmics. És rendible per a una editorial? Com s'havia de fer? Partint de zero? Prenent com a base un altre diccionari? Grec era potser l'única assignatura que

patia d'una curiosa diglòssia: classes en català, exàmens en català, traduccions en català i un diccionari base en castellà. A més d'un alumne l'havíem vist als exàmens de les PAU amb dos diccionaris: un per traduir el grec i un altre per traduir el castellà. Per altra banda, també vam pensar que en un context de bilingüisme havien de coexistir dos diccionaris equivalents amb moltes similituds formals, tal com passa amb el *Diccionari llatí-castellà* i el *Diccionari llatí-català* de l'editorial Vox. Vam decidir, doncs, traduir una obra reconeguda i molt emprada per milers d'alumnes a l'Estat espanyol durant molts anys, aquella iniciada per l'insigne professor Eustaquio Echauri i perfeccionada pel mestre José Manuel Pabón. L'any 2008 l'editorial va donar-nos el seu vot de confiança i va implicar-se de ple en el projecte.

El primer de tot va ser el procés de digitalització. L'edició fotomecànica de la versió castellana no correspon als estàndards actuals d'impressió. La seva qualitat donava més d'un problema en la lectura dels signes diacrítics. Estem segurs per la nostra pròpia experiència que això ha generat més d'un dubte a l'alumnat en un moment decisiu d'un examen.

Un cop duta a terme la digitalització, vam plantejar-nos revisar el sistema d'abreviatures per adequar-lo als estàndards actuals d'edició de textos clàssics; això és, prendre com a model les formes del *DGE*¹ i els criteris de citacions de la revista *Emerita* amb algunes variants que vam considerar oportunes².

En el procés d'elaboració, hem revisat acuradament els termes grecs de les entrades, basant-nos en els diccionaris del nostre entorn més prestigiosos: Bailly (2000), Liddell-Scott (1996) i el Montanari (2004), sense deixar de banda les formes verbals del Pechenino (1990) ... No ens hem limitat a una mera traducció de les formes castellanques; hem dedicat una part important a la recerca dels termes més precisos i els girs més propis de la llengua. Fem especial esment del *Diccionari Alcover-Moll*, que ens ha ofert un inestimable servei, sobretot en el vocabulari tècnic. El món de la pagesia, les parts del jou i de l'arada ens van suposar un repte realment encisador. No podíem deixar de banda els mots precisos de què disposa la nostra llengua per referir-nos a realitats ja fa temps perdudes. El terme ὄμφαλος –que Homer fa servir per referir-se a la corba del jou– conserva curiosament la designació de *llombrígol* en el jou mallorquí, tal com està testimoniada a l'*Alcover-Moll*. En casos molt concrets no va haver-hi més sortida per resoldre algun terme molt obscur que adreçar-nos a gent gran del món de la pagesia, els quals en la seva infantesa encara havien emprat eines tradicionals del conreu.

Pel que fa a les cites, les hem revisat una per una en el seu context per tal que, d'aquesta manera, si no eren prou clares, poguessin aportar una mica més de llum.

També hem acompanyat termes d'antroponímia, hidronímia i toponímia amb explicacions pertinents per facilitar la tasca de comprensió del text. Pel que fa a la seva transcripció i transliteració, ens hem cenyit a la tradició humanística catalana, palesa en la col·lecció Bernat Metge i en l'obra de referència *La transcripció dels noms grecs i llatins* dels professors Joan Alberich i Montserrat Ros.

Quan ho hem considerat convenient, hem precisat la informació d'alguna entrada que podia generar confusions: És l'exemple del terme γίγας, γίγαντος. En aquest cas trobem a l'original dues fonts de la tradició mitològica que es barregen sense gaire precisió i cal distingir-les. Segons el que ens diu Hesíode: que són fills de Gea i de la sang d'Úranos en ser castrat; i segons el que ens diu Homer: que són un poble de

¹ Francisco RODRÍGUEZ ADRADOS, *Diccionario Griego-Español* (en fase de publicació). Les abreviatures es poden consultar a <<http://dge.cchs.csic.es/1st/1st-int.htm>> [data de consulta: 19/7/2012]. Pel que fa a les variants, cf. l'índex d'abreviatures.

² Revista *Emerita*: <http://emerita.revistas.csic.es/public/journals/1/Emerita_HojaEstilo.pdf> [data de consulta: 19/7/2012].

dimensions extraordinàries, habitants de l'illa de Trinàcia, en l'extrem occidental del món.

Hem de fer especial èmfasi en les aproximacions al sistema monetari del món grec i romà a partir de les propostes del professor Miquel Àngel Prades i Prades de l'Institut Matilde Salvador de Castelló de la Plana. També s'ha fet algun afegitó a les mesures de capacitat, pes o distància de difícil comprensió en el món actual, per tal que els alumnes puguin fer-se una idea més clara del contingut del text a partir de les equivalències. Posem l'exemple de la paraula $\mu\nu\tilde{\alpha} \tilde{\alpha}\varsigma$ que vol dir «mina» (com a unitat de pes, 436 gr; com a moneda, al voltant de 1.460 euros, etc.).

Pel que fa a l'apèndix gramatical, ens hem hagut de limitar a reestructurar-lo a nivell visual, tendint a simplificar l'organització de les observacions. No segueix en cap moment la línia del que va representar la nova redacció de l'apèndix del diccionari de llatí, que sí que patia importants mancances, però ha tingut una bona recepció a causa d'una major claredat d'exposició del text.

Durant el procés d'elaboració vam ser advertits d'un fet que d'una manera o d'una altra ens conduiria a una solució difícil: què fem amb la denominació tradicional de l'aorist primer i de l'aorist segon, atenent al fet que aquesta classificació no segueix la línia de la gramàtica grega més actual, la qual no es basa en criteris mnemotècnics o escolars, sinó en classificar i reorganitzar les formes verbals en aorist sigmàtic, temàtic i atemàtic en $-\eta$, $-\theta\eta$ i $-\kappa\alpha$, la qual cosa hauria suposat una alteració profunda del text original. Per bé o per mal a això no estava orientat el nostre projecte per la seva pròpia naturalesa.

Cal fer un breu esment de l'objecte, el diccionari en si mateix, ja que estèticament sobresurt en tots els sentits, i això és gràcies al gran esforç i les idees del maquetista de l'editorial, José María Díaz. Serà d'agrair per part del lector el desplegament de l'alfabet grec a la vora del foli, cosa que l'alumnat d'iniciació duia a terme assíduament amb adhesius.

No volem concloure aquesta petita presentació sense donar les gràcies a l'editorial Vox per haver apostat d'una manera tan ferma per aquesta obra en un context de crisi econòmica i potser cultural, especialment a la senyora María José Simón i al senyor Jordi Induráin.

Per finalitzar voldríem reconèixer especialment la feina de la nostra companya Remei Tomàs: una persona infatigable, laboriosa, precisa i, sobretot, excel·lent amiga. Si en algun aspecte aquesta obra pot destacar, és en gran mesura gràcies a ella.

El teòric de la literatura George Steiner (2006, 18) al seu llibre *Elogio de la transmisión*, afirma categòricament: «No és a la universitat on es lliuren les més decisives batalles contra la barbàrie i la buidor, sinó a l'ensenyament secundari». Esperem que aquesta petita aportació serveixi per refermar i renovar la convicció del fet que el grec forma part intrínseca i ineludible dels instituts de secundària. Condicionar la seva la presència a les aules per motius estrictament econòmics o logístics és un atemptat contra la nostra tradició humanística.

Bibliografia

Bibliografia general

Joan ALBERICH; Montserrat ROS (1993), *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Antoni Maria ALCOVER; Francesc de Borja MOLL (1962), *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*, Palma, Moll.

Anatole BAILLY (2000), *Dictionnaire grec-français*, París, Hachette.

Henry George LIDDELL; Robert SCOTT (1996), *A Greek-English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press.

Franco MONTANARI (2004), *Vocabolario della lingua greca*, Torino, Loescher.

José Manuel PABÓN (1967), *Diccionario griego clásico-español*, Madrid, Vox.

Marco PECHENINO; Armando SORRENTINO (1990), *Verbi e forme verbali difficili o irregolari della lingua greca*, Torino, SEI Editrice.

George STEINER; Cécile LADJALI (2006), *Elogio de la transmisión. Maestro y alumno*, Madrid, Siruela.

Referències digitals

Francisco RODRÍGUEZ ADRADOS, *Diccionario Griego-Español*, <<http://dge.cchs.csic.es/1st/1st-int.htm>>, [data de consulta: 19/7/2012].

Hoja de estilo de la revista *Emerita*: <http://emerita.revistas.csic.es/public/journals/1/Emerita_HojaEstilo.pdf>, [data de consulta: 19/7/2012].

Curricula

Vicenç Reglà és professor de llatí i grec des de fa quatre anys a diversos instituts de les comarques de Girona. Més enllà del camp lexicogràfic, també s'ha dedicat a la traducció i a la gramàtica, amb la versió catalana de l'*Iter Subterraneum* de Ludvig Holberg (Adesiara, 2011) i l'*Apèndix Gramatical* del *Diccionari il·lustrat llatí-català* (Vox, 2011).

Remei Tomàs és catedràtica jubilada de grec d'INB. Coautora dels llibres de text de batxillerat: *Grec 1* i *Grec 2* (Castellnou) i de *Griego 1* i *Griego 2* (Almadraba). També ha col·laborat en la nova redacció de l'*Apèndix Gramatical* del *Diccionari il·lustrat llatí-català* (Vox, 2011).

Guillem Cintas i Zuazua és llicenciat en Filologia Clàssica per la UB. Actualment és professor de grec a l'INS Molí de la Vila de Capellades, on desenvolupa el càrrec de coordinador Comenius. Entre altres projectes, ha participat en la versió catalana de *Collatinus* i en el nou *Apèndix Gramatical* del *Diccionari il·lustrat llatí-català* (Vox, 2011). També és tresorer de l'APLEC (Associació de Professorat de Llengües Clàssiques de Catalunya).

Priscila Borrell és professora de llatí i grec des de fa quatre anys. Més enllà del camp lexicogràfic, també s'ha dedicat a la gramàtica, amb l'*Apèndix Gramatical* del *Diccionari il·lustrat llatí-català* (Vox, 2011).